

(م. ۱۳۵۱ق.)، قم، مکتبه النجفی، ۱۴۱۰ق؛
 معرفة علوم الحديث: الحاكم النيشابوري
 (م. ۴۰۵ق.)، به كوشش سيد معظم حسين و
 ديگران، بيروت، دار الأفاق الحديث، ۱۴۰۰ق؛
 المنمق: ابن حبيب (م. ۲۴۵ق.)، به كوشش
 احمد فاروق، بيروت، عالم الكتب، ۱۴۰۵ق.

Die chroniken der stadt Mekka Heinrich Ferdinand Wuestenfeld, II, Auszuge aus al-Fakihi, lipzig 1859.

ابراهيم احمديان

اخبار مکه مدائنی: از آثار کهن در

تاریخ مکه، نوشته ابوالحسن علی بن محمد مدائنی (۱۳۵-۲۱۵ق.)

این اثر از کتاب‌های قدیمی و گمشده تاریخ مکه است که درباره محتوا و جزئیات آگاهی‌های آن گزارشی روشن در دست نیست. علی بن محمد مدائنی معروف به شیخ الاخباریین^۱ در بصره زاده شد و رشد کرد و در مدائن سکنا گزید^۲ و سپس به بغداد رفت و تا پایان عمر در آن جا ماند. تاریخ‌نگاران سال‌های ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۳۱ و ۲۵۵ق. را به عنوان هنگام وفات وی ثبت کرده‌اند.^۳

۱. نک: شیخ الاخباریین، ابوالحسن مدائنی.
 ۲. تاریخ بغداد، ج ۱۲، ص ۵۵؛ الکامل، ج ۶، ص ۵۱۶.
 ۳. تاریخ بغداد، ج ۱۲، ص ۵۵؛ معجم الادباء، ج ۱۴، ص ۱۲۵؛ النجوم الزاهرة، ج ۲، ص ۲۵۹.

◀ منابع

اخبار مکه: الازرقی (م. ۲۴۸ق.)، بيروت، دار الاندلس، ۱۴۱۶ق؛ اخبار مکه: الفاکیه (م. ۲۷۹ق.)، به كوشش ابن دهيش، مکه، النهضة الحديثه، ۱۴۰۷ق؛ الاصابه: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، به كوشش علی معوض و عادل عبدالموجود، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۱۵ق؛ الاكمال: علی بن هبة الله بن ماکولا (م. ۴۷۵ق.)، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۱۱ق؛ الانساب: عبدالکريم السمعانی (م. ۵۶۲ق.)، به كوشش عبدالله عمر، بيروت، دار الجنان، ۱۴۰۸ق؛ التاريخ الصغير: البخاری (م. ۲۵۶ق.)، به كوشش محمود ابراهيم، بيروت، دار المعرفه، ۱۴۰۶ق؛ التاريخ و المورخون بمکه: محمد الحبيب الهيله، مکه، مؤسسة الفرقان، ۱۹۹۴م؛ تهذيب التهذيب: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، بيروت، دار الفكر، ۱۴۰۴ق؛ دائرة المعارف بزرگ اسلامي: زير نظر بجنوردی، تهران، مرکز دائرة المعارف بزرگ، ۱۳۷۲ش؛ سنن السدرا قطنی: السدرا قطنی (م. ۳۸۵ق.)، به كوشش مجدى الشورى، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۱۷ق؛ السنن الكبرى: البيهقي (م. ۴۵۸ق.)، بيروت، دار الفكر؛ شفاء الغرام: محمد الفاسی (م. ۸۳۲ق.)، به كوشش مصطفى محمد، مکه، النهضة الحديثه، ۱۹۹۹م؛ العقد الثمين في تاريخ البلد الامين: محمد الفاسی (م. ۸۳۲ق.)، به كوشش محمد حامد، بيروت، الرساله، ۱۴۰۶ق؛ الفهرست: ابن النديم (م. ۴۳۸ق.)، به كوشش تجدد؛ كشف الظنون: حاجي خليفه (م. ۱۰۶۷ق.)، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۱۳ق؛ مجلة العرب (ماهنامه): رياض؛ معجم البلدان: ياقوت الحموي (م. ۶۲۶ق.)، بيروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛ معجم المطبوعات العربية: يوسف اليان سرکيس

او در بیشتر دانش‌های آن روزگار، چیره‌دست و صاحب اثر بود. برخی محققان آثار وی را در چند دسته موضوعی رده‌بندی کرده‌اند.^۱ از جمله وی درباره مکه و مدینه چند اثر تاریخی روایی نوشته است.^۲ نیز کتاب‌هایی درباره گروه‌های اعزامی نزد پیامبر ﷺ و ازدواج‌ها، نامه‌ها، خطبه‌ها، اموال و کارگزاران ایشان نگاشته است.^۳ نزد برخی محققان، روایت‌های تاریخی به دو موضوع کلی تاریخ روزگار جاهلیت و تاریخ روزگار اسلامی قسمت می‌شده است و مدائنی داناترین فرد به تاریخ دوره اسلامی قلمداد شده است.^۴

از کتاب *اخبار مکه مدائنی*، مانند بسیاری از آثار مکه‌نگاری سده‌های نخست، نسخه‌ای بر جا نمانده؛ اما نام آن در کتابشناسی‌های قدیم و جدید آمده است. ابن ندیم در موضوع مکه دو کتاب به مدائنی نسبت می‌دهد: یکی با عنوان *کتاب مکه* و دیگری با نام *بناء الکعبه*.^۵ بغدادی در دو جا نام کتاب *راخبار مکه* ثبت کرده^۶ و منابع هم‌روزگار ما نیز همین عنوان را به کار برده‌اند.^۷

گویا مدائنی آگاهی‌هایی گسترده از تاریخ و رخداد‌های مکه داشته و تاریخ‌نگاران از آن بهره جسته‌اند و پس از او ازرقی (م. ۲۲۳ق.) پاره‌ای از آگاهی‌های کتابش را درباره مکه و رویدادهای تاریخی مکه، از مدائنی برگرفته است.^۸ اما وی به *اخبار مکه مدائنی* ارجاع نداده و اخبار را به طور کلی از مدائنی، به واسطه راویان، گزارش کرده است.

گزارش محمد بن خلف معروف به وکیع (م. ۳۹۳ق.) از مدائنی چنین است که آگاهی‌های مربوط به قاضیان مکه را از *اخبار مکه مدائنی* آورده و افزوده که مدائنی جز اینان از دیگری یاد نکرده است.^۹ سخاوی با این که می‌خواسته کتاب‌های مکه را معرفی کند، از کتاب مدائنی نام نبرده است.^{۱۰} در کتاب‌های دست اول تاریخ مکه مانند *اخبار مکه ازرقی*، *اخبار مکه فاکه‌بی* نیز به اثر مدائنی تصریح، اشاره و استناد نشده است.

◀ منابع

۱. *اخبار القضاة*: ابن خلف (م. ۳۰۶ق.)، بیروت، عالم الکتب؛ *الاعلان بالتوبيخ*: شمس الدین السخاوی (م. ۹۰۲ق.)، به کوشش فرانس روزنتال، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ *الاعلام*: الزرکلی (م. ۳۹۶ق.)، بیروت، دار العلم

۸. حجاز در صدر اسلام، ص ۴۴۰-۴۴۱.

۹. *اخبار القضاة*، ج ۱، ص ۲۶۷.

۱۰. نک: *الاعلان بالتوبيخ*.

۱. معجم الادباء، ج ۱۴، ص ۱۳۳-۱۳۹.

۲. الفهرست، ص ۱۱۳-۱۱۴؛ *الاعلام*، ج ۴، ص ۳۲۳.

۳. الفهرست، ص ۱۱۳-۱۱۴؛ حجاز در صدر اسلام، ص ۴۴.

۴. تاریخ بغداد، ج ۱۲، ص ۵۵.

۵. الفهرست، ص ۱۱۶-۱۱۷.

۶. ایضاح المکتون، ج ۱، ص ۴۶؛ *هدية العارفين*، ج ۱، ص ۶۷۰.

۷. *موسوعة مكة المكرمة*، ج ۲، ص ۲۲۱.

ابو عبدالله محمد بن عمر ملقب به واقدی، از موالی بنی سهم بن اسلم^۱ یا بنی هاشم^۲ بوده است. ابن سعد تولد او را در سال ۱۳۰ق. و وفاتش را روز دوشنبه ۱۱ ذی حجه سال ۲۰۷ق. دانسته است.^۳ گفته‌اند وی در ۱۸۰ق. از مدینه به عراق رفته و از سوی هارون الرشید قاضی عسکر بغداد شده و تا پایان عمر عهده‌دار این منصب بوده است.^۴

ابن جریج (م. ۱۵۰ق.)، محمد بن عجلان (م. ۱۴۸ق.)، معمر بن راشد (م. ۱۵۳ق.)، ابراهیم بن سعد (م. ۱۸۵ق.)، ابن ابی ذئب (م. ۱۵۹ق.)، سفیان ثوری (م. ۱۶۱ق.)، عبدالرحمن بن عبدالعزیز (م. ۱۶۲ق.)، عبدالحمید بن جعفر (م. ۱۵۳ق.) و عبدالعزیز دراوردی (م. ۱۸۷ق.) شماری از شناخته شده‌ترین استادان و مشایخ واقدی هستند که او در مغازی، سیره، فتوحات و اختلافات حدیثی و فقهی، از آنان دانش فراگرفته است.^۵

بسیاری از دانشوران و محدثان او را ضعیف و غیر ثقة دانسته‌اند.^۶ بغدادی گزارشی گسترده

۱. تاریخ بغداد، ج ۳، ص ۲۱۲، ۲۳۰؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۹،

ص ۴۵۷؛ الوافی بالوفیات، ج ۴، ص ۱۶۸.

۲. الوافی بالوفیات، ج ۴، ص ۱۶۸.

۳. الطبقات، ج ۵، ص ۴۳۳؛ الواقدی و منهجه، ص ۸۴.

۴. الواقدی و منهجه، ص ۹۲.

۵. میزان الاعتدال، ج ۲، ص ۶۶۴؛ الواقدی و منهجه، ص ۱۱۶-۱۳۰.

۶. میزان الاعتدال، ج ۳، ص ۶۶۲.

للملایین، ۱۹۹۷م؛ ایضاح المکنون: اسماعیل پاشا البغدادی (م. ۱۳۳۹ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ تاریخ بغداد: الخطیب البغدادی (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۷ق؛ حجاز در صدر اسلام: صالح احمد العلی، ترجمه: آیتی، مشعر، ۱۳۷۵ش؛ شیخ الاخباریین ابوالحسن المدائنی: فهد بدری محمد، نجف، مطبعة القضاء، ۱۹۷۵م؛ الفهرست: ابن الندیم (م. ۴۳۸ق.)، به کوشش تجدد؛ الکامل فی التاریخ: ابن اثیر علی بن محمد الجزری (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۳۸۵ق؛ معجم الادباء: یاقوت الحموی (م. ۶۲۶ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ موسوعة مكة المكرمة و المدينة المنورة: احمد زکی یمانی، مصر، مؤسسة الفرقان، ۱۴۲۹ق؛ النجوم الزاهرة: ابن تغری بردی الاتابکی (م. ۸۷۴ق.)، مصر، وزارة الثقافة و الارشاد القومي؛ هدیة العارفین: اسماعیل پاشا (م. ۱۳۳۹ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

علی احمدی میرآقا

اخبار مکه ← مکه، تاریخ نگاری

اخبار مکه واقدی: از منابع گمشده

تاریخ محلی مکه، نوشته محمد بن عمر واقدی (م. ۲۰۷ق.)

این اثر از کتاب‌های مربوط به تاریخ و رخدادهای مکه و معرفی مکان‌های آن است که تنها گزارش‌هایی کوتاه از آن مانده و اصل کتاب از میان رفته است.